

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение Кара-Хольская средняя общеобразовательная школа им. К.С. Шойгу с. Кара-Холь муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва»

РАССМОТРЕНА

Руководитель ШУМО
учителей родных языков

 /Кужугет Ч.И.

№1 от «30» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНА

Заместитель директора по
УВР

 Кужугет Р. К./

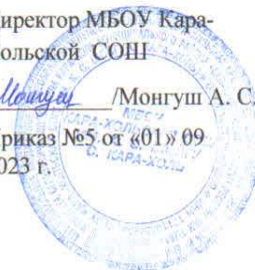
№ 1 от «31» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНА

Директор МБОУ Кара-
Хольской СОШ

 /Монгуш А. С./

Приказ №5 от «01» 09
2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (тувинская) литература»

для обучающихся 6 класса

Кара-Холь - 2023

«Төрөөн (тыва) чогаал» эртеминге Федералдыг ажылчын программа

1. 1. «Төрөөн (тыва) чогаал» эртеминге Федералдыг ажылчын программасы («Төрөөн дыл болгаш төрөөн чогаал» эртемнер адыры) (улаштыр - тыва чогаал, тыва чогаал программасы) тыва дылын эки билир уругларга таарыштыр кылдынган, программада тайылбыр бижик, өөредилгениң ужур- уткалыг кезээ, тыва чогаал программанын шиңгээткениниң түңнелдерин киирген.
2. Тайылбыр бижик кезээнде тыва чогаал эртемин өөредириниң ниити сорулгазын, өөредилге планында туружун, өөредилгениң ужур-уткалыг кезээ болгаш программанын шиңгээткениниң түңнелдерин киирген.
3. өөредилгениң ужур-уткалыг кезээнде ортумак ниити өөредилгеде класс бүрүзүнге албан өөредирин сүмелээн чогаалдарның даңзызын тодараткан.
4. Ортумак ниити өөредилгеге тыва чогаалды шиңгээткениниң бот-тускайлаң, метапредметтиг, ол ышкаш өөредилге чылында шиңгээткен турар ужурлуг предметтиг түңнелдерни программада киирген.

5. Тайылбыр бижик.

- 5.1. Программа башкыларга өөредилге адырында чаа үениң педагогиктиг болгаш методиктиг угланыышкыннарын чугулалап, ажылчын программа тургузуп ажылдаарынга методиктиг дуза көргүзөр сорулгалыг ажылдап кылдынган.
- 5.2. өөредилгениң регионалдыг болгаш этнокультурлуг онзагайларын чугулалап, сайзыралдыг ниитилелге амыдырап-чурттаар, Россияның хөй националдыг чоннары-биле акы-дунмалышкы хамаарылгалыг, патриотчу болгаш эп-найыралчы туруштуг, ол ышкаш кожа-хелбээ чоннарның культуразын билир хамаатыны кижизидер болгаш сайзырадыр сорулга салдынган, эртемни дес- дараалаштыр өөредир принциптерже кичээнгейни углаан.
Кижилерге ынак болурунга, тыва чоннуң культуразын суртаалдаарынга, янзы-бүрү чоннарның дылын, ёзу-чаңчылын хүндүлээринге, найыралдыг харылзаа тудуп чурттаарын хевирлээринге, делегейге тайбыңны чарлап делгередиринге, өзүп орап салгалды кижизидеринге тыва литератураның салдары улуг. Ол бүгү-российжи үне кылдыр санаттынып турар.
- 5.3. өөредилгениң аңгы-аңгы чадаларынга, уругларның назы-харынга, сонuurгалдарынга дүүштүр чечен чогаал - уран чүүлдүң хевири дээрзин шиңгээдирин Программада киирген. Уран чүүлдүң БҮГҮ хевирлери-биле бир дөмей чогаалдың өзөөн автор - чечен чогаал (сөзүглел) - номчукчу деп билиишкиннер тургузуп турар.

5.4. Тыва чогаал эртеми уругларны чаагай үзел-бодалдарлыг болурун, эстетиктиг көрүжүн хевирлээр, ном-дептерге сонургалдыг, бойдуска, кижиге, дириг амытаннарга ынак, ужур-чурумга кижизидер. Чүвени хей талалыг шингээдир, делгем билиглиг, аас болгаш бижимел чугаазы сайзыраңгай болурун хевирлээр.

5.5. Тыва чогаалды төөгү болгаш ёзу-чаңчылдарга даянып өөредирин программада үндезин кылдыр алган. Тыва чоннуң улусчу кижизидилгезин, ёзу-чаңчылдарын, чаңчылчаан ажил-ижин, делегейге көрүүшкүнүн илереткен чогаалдарны уругларга таныштыарын болгаш сайгарып өөренирин кичээнгейге алган. Амыдыралдың бүгү байдалдарында амыдырап-чурттаарынга уругларны белеткээрин чугулага ап турар.

5.6. Тыва чогаал эртеминиң ужур-уткалыг кезээнде аас чогаалының жанрларын, тыва чогаалчыларның кижизидилгеге салдарлыг чогаалдарын, ол ышкаш Россия болгаш делегей чоннарының, Тываның орус дылдыг чогаалчыларының тыва дылче очулдурган чогаалдары кирип турар.

5.7. Эрте-бурунгу шүлүк тургузулуг «хам алгыштары» деп билигни программада бир дугаар киирген. Алгыш-йөрээлдерде, хам алгыштарында национал-төөгүлүг болуушкуннар, үндезин ёзу- чаңчылдар кирген дээрзин уруглар өөренир.

Россияда хөй аймак чоннуң төөгү-культурлуг амыдыралын, чараш мөзү-шынарын болгаш чаңчылдарын көргүскен аас чогаалының хевирлерин, чечен чогаалын шингээдири улуг кижизидикчи болгаш өөредиглиг салдарлыг.

5.8. 5-8 класстарга тыва литератураны жанр, аймак болгаш проблема-тематиктиг принциптерге даянып өөредир болгаш мөөңнеп шингээдири сумелээн.

5.9. Тыва чогаал эртемин өөредириниң ужур-уткалыг кезээ.

Улустуң аас чогаалы: үлегер домактар, чечен сөстөр, улустуң ырылары, кожамыктар, тывызыктар, тоолчургу чугаалар, төөгү чугаалар, йөрээлдер, хам алгыштары, тоолдар, маадырлыг тоолдар (эпос);

эрте-бурунгу түрүк бижимел тураскаалдар;

тыва чогаал проза, поэзия, драматургия;

Россия чоннарының чогаалы, делегей чоннарының чогаалдары;

литература теориязы (шингээдир ужурлуг ниити билиглер).

5.10. Тыва чогаал эртемин өөредири дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

уругларның номчулгага сонургалын бедидер, номчулга болгаш чугаа культуразынга өөредир чоннуң аас чогаалының чараш мөзү-шынарынга хамааржыр үнелерни билир кижилер болуп хевирлеттинеринге чаңчыктыары;

номчаан чүүлүнүң утказын билип, тайылбырлап, сайгарып, шын үнелеп турары, аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр ажилдарны күүседир;

амыдыралды чечен чогаалда көргүскенин сеткил-сагыжы-биле хүлээп, медеделдii- биле угаап, ханы сайгарып, болуушкуннарга хамаарыштыр бодунуң бодалын бадыткап, өскелерниң туружун билип, чечен чогаалда амыдыралды көргүскен онзагай арга, чонунуң чаңчылчаан ажыл-хожулун, чуртталгазын көргүскен үнө дээрзин билиндирери;

бодунуң болгаш өске чоннарның үндезин ёзу-чаңчылдарына, чечен чогаалына хүндүткелдиг, кижиге ынак, хамааты болгаш патриотчу бот-медерели бедик кижиниң ниити сайзыраарына чогаалдың уjur-дузазын суртаалдап, бот-тускайлаң номчуттунарына сонуургалдыг болурун кижизидер.

5.11. Тыва чогаалды шингээдириңге өөренир шактар саны - 6-гы класска 68 шак (неделяда 2 шак).

6. 6-гы класска өөрөдилгениң уjur-утказы.

6.1. Аас чогаалы - чоннуң эртинези.

6.1.1. Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар.

Чечен чогаал уран чуулдун бир хевир.

Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар: «Ай, хун», «Чеди-Хаан сылдыс», «Ўгер канчап дээрже үнө бергенил?», «Кижиканчап эц-не куштуг амытан болганыл?», «Кускениң чылга киргени», «Ўттуг- Хая дугайында тоолчургу чугаа», «Хайыракан, «Теве-Адар».

6.1.2. Тоогу чугаалар.

«Амыр-Санаа дугайында тоогу чугаа», «Кыры сеегу», «Хеемейлээр Будукпен».

«Тоолчургу болгаш теегу чугаалар дугайында».

6.1.3. Улустуң ырлары.

Тыва улустуң ырлары. Ыры, кожамык. «Кадарчы», «Ала караан дешкен болза», «Межегей», «Самагалдай», «Хандагайты», «Очалаңдан кедилерин», «Тооруктуг долгай Таңдым», «Одуген- Тайга», «Чашпы-Хемим», «Алды баштыг Кара-Дагны», «Деге-Баары». Кожак ырлар.

Алгыш-йерээлдер.

Хамнар алгыштары.

Таңды алгааны.

Чаш уруг йерээри.

Шагаа йерээли.

6.1.4. Авторлуг тоолдар.

В. А. Сарыг-оол. Тоол «Агар-Сандан ыяш».

6.1.5. Россия чоннарының чогаалдары. Делегей литературы.

Гримм алышкылар. Тоол «Ак чылан» (очул. А.К. Калзан).

6.1.6. Тываның орус дылдыг чогаалчыларының шҮЛҮктери.

С.В. Козлова. Шулуук «Аъттыг-шеригжи кыс».

6.2. Ойнай-сылдай сойгалажыр.

6.2.1. Тыва чогаалчыларның прозазы.

К-Э.К. Кудажы. Басня «Маргылдаа».

С.С. СҮРҮН-ООЛ. Басня «Аът биле Оор».

6.2.2. Россия чоннарының чогаалдары. Делегей литературазы.

И.А. Крылов. Басня «Шиижек биле Кеге-буга» (очул. С.С. Суруц-оол).

6.3. Элээдилер делегейи.

6.3.1. Элээдилер делегейи.

С.К. Тока. «Араттыц сезҮ» (тоожудан узунду): «Мерген», «Тас-Баштыг», «Шаагай».

С.А. Сарыг-оол. Чечен чугаа «Ол-ла Маскажык».

О.О. Сувакпит. Чечен чугаа «Буянный сергези».

М.М. Дуюнгар. Чечен чугаа «Хлеб».

Ш.М. Суван. Тоожу «Кизи-Бурус».

6.3.2. Россия чоннарының чогаалдары. Делегей литературазы.

А.В. Неверов. Тоожу «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай» (шилиттинген эгелер) (очул. А.К. Делгер-оол).

6.4. Кизи болгаш бойдус.

6.4.1. Тыва чогаалчыларның прозазы.

Х.М. Ойдан-оол. Тоожу «Эзир» (шилиттинген эгелер).

Ш.М. Суван. Чечен чугаа «Азыранды».

6.5. Терээн чуртум делгемнери.

6.5.1. Тыва шулукчулерниң чогаалдары.

С.А. Сарыг-оол. шулук «Кус».

М.Б. Доржу. Шулук «Экии, Тывам!».

А. А. Даржай. Шулук «бгге йерээл».

С.Б. Молдурга. Шулук «Амытаннар чылы».

6.5.2. Россия чоннарының чогаалдары. Делегей литературазы.

У.О. Оралбаев. Шулук «Тыва черге мегейиг» (очул. Н.Ш. Куулар).

6.6. Кежеге-даа ажыттынды.

6.6.1. Тыва драматургия.

В. Ш. Кек-оол. Шии «Чаргы».

Е.Т. Танова. Шии «Илбилиг согун».

6.7. Литература теориязы.

Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар. Теегу чугаалар. Улустуц ырлары. Кожанар.

Йерээлдер. Чалбарыглар. Гипербола болгаш литота. Басня. Литературлуг маадыр. Проза болгаш лирика. Пафос.

6.8. Ортумак ниити өөөредилге деңнелинге өөреникчилерниң тыва чогаал эртемниң программазын шиңгээткен соонда, дараазында бот-тускайлаң түннелдер хевирлеттинер:

1) хамааты кижизидилге:

хамааты кижиниң хүлээлгелерин күүседиринге болгаш эргелерин боттандыраарыга белени, хоойлу ёзугаар хостуг алдынарынга болгаш өске хамаатыларның эрге-ажыыга хүндүткелдиг болуру, өг-бүлө херээниң, өөөредилге организациязының, тус чер каттыжылгазының, төрөөн чериниң, чуртунуң ажыл-херээнге идепкейлиг болуру, амыдыралда болуушкуннарны чечен чогаалда чырыттынганы-биле деңнээри;

херекчок кыдыкы көрүштерге (экстремизм), кижиниң эрге-ажыыга, дең эргелиинге хамаарыштыр кызагдаарыга сундулуг чоруктан ойталаар, аңгы-аңгы социал институттарны кижиниң чуртталгазынга салдарын билип турар, хамаатының эрге-ажыы, хостуг чоруу болгаш хүлээлгелериниң дугайында билир, хөй янзы аймак-чоннуг (поликультурлуг) болгаш чүдүлге-сүзүглели аңгы ниитилелге бодунуң кол эргелерин, хостуг чоруун база янзы-бүрү чоннар аразыга бодун алдынарының чижээн, дүрүмүн төрөөн тыва чогаалдың чижектеринге даянып сайгарары; чогаалдарда чижектерге даянып алгаш, школаның бот-билчииниң, бот-деткижииниң чаагай үзел-бодалдыг ажылдарның янзы-бүрү хевирлеринге идепкейлиг киржип, бот-башкарнып ажылдаарыга белени;

2) патриотчу кижизидилге:

чүдүлге-сүзүглели аңгы-аңгы, хөй янзы аймак чоннуг россияжи ниитилелдин кежигүнү мен деп медресеп билип турар, тыва дылы болгаш чогаал, төөгү, бодунуң төрөөн чери ыдыктыг деп билир, Россия Федерациязының төөгүзүнге, культуразыга сонугалдыг, орус болгаш делегей литературазын тыва чогаалдар-биле чоокшулаштыр өөренирин медресеп билири;

бодунуң улуг чурту - Россияның эртем сайзыралында, уран чүүлүнде, спортта, технологияларында база чоннуң дайынчы болгаш куш-ажылчы чедииниң үнелиг чүүлдер кылдыр санап чорууру;

Россияның ыдыктыг чүүлдеринге - символдарга, күрүне байырлалдарыга, төөгү болгаш бойдус өнчүзүнге база төрөөн черинде чурттап чоруур янзы-бүрү аймак чоннуң ёзу-чаңчылдарыга хүндүткелдиг болуру, тыва чогаалда оларның илереп келгенин эскерип билири.

3) сагым-сеткил, мөзү-шынар кижизидилгези:

утка-шынары үнелиг чүүлдерге, оларга хамаарышкан дүрүмнерге даянып база амыдыралдың байдалдарына дүүштүр чогаал маадырларының аажы-чаңына болгаш ажыл-херээнге үнелелди бээри, кижизидилге ажылының уг-шиин чөп илередип билири; мөзү-шынар болгаш эрге-хоойлу дүрүмнеринге дүүштүр бодунуң хөделиишкиннеринин уржук- салдарларын медресеп билири, бодунуң болгаш өске улустуң аажы-чаңына, ажыл-херээнге үнелел бээри;

ниитилелге удур хөделиишкиннерни хүлээвези, бот-хуунуң болгаш ниитилелге кижиниң хостуг чоруун база харысалгалыг болурун билири;

4) эстетиктиг кижизидилге:

уран чүүлдүң хевирлерин, бодунуң болгаш өске чоннарның ёзу-чаңчылдарын, чогаадылгазын шицгээдири, уран чүүлдүң хевирлериниң, ооң иштинде өөренип турары чечен чогаалдың кижиге сеткил-сагыш хайныышкынныг салдарлыын билири;

чечен чогаалды болгаш аңгы-аңгы культуралар аразында холбааны, бот-билчииниң аргазы деп медресеп билири;

аңгы-аңгы аймак-сөөк чоннуң ёзу-чаңчылдарын, улусчу чогаадылгазын, төрөөн чуртунуң болгаш делегей уран чүүлүнүң үненин билири;

уран чүүлүнүң янзы-бүрү хевирлеринге бодунуң хамаарылгалыын бот-тускайлац илередип билири;

5) мага-бот болгаш сеткил-сагыш талазы-биле кадык, амыр-тайбың болурун хевирлээри, куш- дамыр кижизидилгези:

бодунуң амыдыралчы база номчукчу дуржулгазына даянып, кадыкшылынга хумагалыг, кандыг- даа байдалда сеткил-сагыш талазы-биле шыдамык, бодун холга тудуп, мага-бот болгаш угаан кадык-чаагай чурттаарын медресеп билири, кадык амыдыраарының үнениң уг-шиин билири, харысалгалыг чоруурун (шын чемненири, арыг-силиг болурунуң дүрүмнерин сагыыры, өөредилгениң болгаш дыштанырының чурумун) дең тудуп билири; багай аажы-чаңның (эзиртир суксун ижери, таакпылаары болгаш наркотик ажыглаары) болгаш оон-даа өске хоралыг чүүлдерниң кижиниң угаан-медреселинге багай уржуктарын, оон аңгыда янзы-бүрү медээлерниң хоралыын, ооң иштинде интернетке хандыкшыырының хоразын билири, айыыл чок чоруктуң дүрүмнерин сагыырын медресеп билири;

ниитилелге медээ-харылзаа болгаш бойдус айыыл-халавының үзүндө тургустунуп келир болуушкуннар дугайын билири, айыыл-халап үзүндө бодун холга тудуп, камгаланып шыдаар арга-дуржулгалыы, бодун болгаш өскелерни буруудатпайн, канчаар хөделириниң сорулгаларын тургузуп билири;

чечен чогаалда чижектерни сактып, херек кырында тургустуна берип болгу дег нарын

болуушкуннардан канчаар амыр-тайбың үнүп болурун, ол ышкаш сагыш-сеткил байдалын холга тудуп, өскелерниң сагыш-сеткилин билип, кым-даа частырыг кылып болурун амыдыралдан болгаш литературлуг маадырларның үлегеринден эскерип, медресеп билири;

б) *куш-ажыл кижизидилгези:*

өг-бүлезинге, школазынга база хоорай, республика деңнелинге технологтуг болгаш социал угланышкынныг сорулгаларны шиитпирлежиринге идепкейлиг болуру, боттандыраарынга саналын кирип, ажылды планнап, күүседиринге харысалгалы; чогаалдардан билип алганы янзы-бүрү мергежилдерге сонургалы, ажылдаар мергежилин шын шилип билири;

амыдырап-чурттаарынга өөредилгениң ужур-дузанын, ооң ажыктыын медреселдии-биле билип турары;

шиңгээдир мергежилинге өөренип, дүрген чаңчыгары;

тыва улустуң аас чогаалын болгаш чогаалдарын өөренип тура, куш-ажылга хүндүткелдиг болуру, ооң түңнелдери кандыг болурунга сонургалды, бодунуң күзелдеринге дүүштүр келир үеде мергежилин баш бурунгаар шилип, амыдыралчы планнар тургузуп чурттаары чугула дээрзин билип турары;

7) *экологтуг кижизидилге:*

экология айтырыгларын шиитпирлээринге бодунуң билиин үнелеп, кандыг салдарлыын билири, билиин түңнөп болгаш үнелеп билири;

бойдус камгалаар ёзу-чаңчылдарга хамаарышкан билииниң деңнелин бедидери, тодаргайлаары, чидиг айтырыгларны илередип, оларны шиитпирлээриниң оруктарын билири;

бойдус камгалалын чырыткан чечен чогаалды өөренип тура, долгандыр хүрээлелге хоралыг уржуктарны билири, бойдус камгалалынга хамаарышкан дүрүмнерни сагырын медресеп билири; технологтуг сайзырал бедик ниитилелге бойдушту шинчилээр, шиңгээдир, камгалаар айтырыгларны шиитпирлежиринге идепкейлиг болуру;

8) *эртем үндезинниг угаан шиңгээдишикинни билири:*

өөренген болгаш боду номчаан чогаалдарынга даянып, ниитилелдиң амгы сайзыралында кижиниң, бойдуштуң ниитилел хүрээлели-биле сырый харылзаалыын тодарадып билири; төрөөн дылды, номчулганы болгаш ёзу-чаңчылдарны шиңгээдири долгандыр делегейни шиңгээдириниң кол аргазы дээрзин билири;

чогаал эртеминиң онзагайын чугулалап, шинчилел ажылын күүседир аргаларны өөренип алыры, хайгааралга, дуржулгага даянып, шинчилел ажылын бот-тускайлац болгаш коллективтиг эки түңнелдиг күүседирин билири;

9) *ниитилелде, бойдушта өскерлип турар болуушкуннарга уругларның алдынын билири:*

хей-ниити черинге, ниитилелге, бөлүктөргө, каттыжылгаларга, өг-бүлөгө шын алдынары, чечен чогаал болгаш маадырларның чижээнге даянып, дүрүмнерни сагыыры, хүлээлгени күүседире, хөй янзы ёзу-чаңчылдарлыг чоннар-биле демниг амыдыраарын билири;

кандыг-даа байдалдарда кижилер-биле бодунуң билиин болгаш дуржулгазын үлежип, кады демнежип, шиитпир үндүржүп ажылдаарын билири, бодунуң ыяк билир чүүлүн херек кырында боттандырып шыдаары, өскелерден ееренип, билиин бедидеринге база өскелерниң арга- дуржулгазын кады ажылдажылгага кириштирерин билири;

чогаалда окур-хевирлерни илередир, оларның аразында харылзаалыын сайгарар литературлуг аргаларны билири, бодунуң билбес турганы билиглерин, ыяк билирин болгаш четпезин медресеп, бурунгаар сайзыраар планын тодарадып билири, болуушкуннарның дугайында даап боданыры; кол билиг, терминнер болгаш концепцияда билиишकिनерге дүүштүр бот-тускайлаң ажылдап билири;

ниитилел, бойдус, болгаш чурттуң экономиказының дугайында айтырыгларның сырый харылзаалыын сайгарып билири;

долгандыр хүрээлелге хамаарышкан чөрүлдээлиг айтырыгларны шиитпирлээринге бодунуң туружун, кылдыныгларын, сорулгаларын база когаралдардан чайлаарын шын угаап билири; амыдыралчы болгаш номчукчу арга-дуржулгазынга даянып, сагыш-сеткилдиң дүвүрээзинниг байдалын эскерип, таарымчалыг азы таарымча чок байдалдар туруп болурун баш удур билип турары.

6.9. Ортумак ниити өөредилгеде тыва чогаалды шингээткен түңнелинде өөредилгениң угаап шингээдир, харылзаажылга чорудар, башкарылгалыг бүгү талалыг кылдыныгларын чорудуп база демнежип ажылдаарын билири өөреникчилерге хевирлеттинер.

11.2.1. өөредилгени угаап шингээдириниң бүгү талалыг кылдыныгларының кезээнде кирип турар дараазында логиктиг хөделиишकिनер өөреникчилерге хевирлеттинер:

объектилерниң (уран-чечен болгаш өөредилге сөзүглелдери, чогаал маадырлары болгаш оон-даа өске чүүлдер) болгаш болуушкуннарның (чечен чогаалда угланыышкыннар, төөгү-литературлуг хөгжүлдө чадалар) боттуг демдектерин илередип болгаш сайгарып билири;

литературлуг сайгарылганы чорудуп билири, билигни түңнээр, деңнээр, сайгарылга кылыр Үндезиннерин болгаш негелделерин тодарадып билири;

сорулгага дүүштүр сайгарып турары чогаал сөзүглелинде барымдааларның болгаш хайгааралдарның үндезинин, чөрүшкээн деңнээри, түңнелдер тодарадыр негелделерин илередип билири;

салдынган сорулганы күүседиринге медээлер болгаш барымдааларның эвээш бооп турарын илередири;

литературлуг угланышкыннар, оларның хөгжүлөзү, чогаалда болуушкуннарның чылдагаан болгаш түңнелин илередири, дедукциялыг болгаш индукциялыг угаалгаларга база оларның аразында харылзаалыын даап бодаан угаалгага даянып, түңнел үндүрери;

янзы-бүрүзү сөзүглелдер-биле ажылдаарының өөредиглиг сорулгаларын бот-тускайлаң шилип (айтырыгны шиитпирлээриниң каш янзы аргаларын деңнээри, бодунуң шиитпирлеп үндүгени каш янзы негелделериниң иштинден тааржырын шилип алыры) билири.

11.2.2. өөредилгениң угаап шиңгээдириниң БУГУ талалыг кылдыныгларының кезээнде кирип турар шинчилел ажылы-чорудулгазын күүседип билири өөреникчилерге дараазында ниити билиглерни хевирлээр:

сайгарар айтырыгларны литературлуг билиглер шинчилээриниң үндезини кылдыр ажыглаары; шинчилел ажылының эки түңнелдиг болурун, херек кырында бар барымдааларның болгаш шинчилээр ажылдарның харылзаалыын бот-тускайлаң тодарадып билири;

алыс шынга дүгжүп турар бодунуң болгаш өскелерниң бодалын, туружун, санал-оналын барымдаалыг, эртем даап бодаашкынныг тургузуп билири;

чогаалда болуушкуннарның, чөрүлдээлерниң аразында чылдагаан-түңнел харылзаалыын болгаш хамаарылгалыын тургузуп алганы план ёзугаар шинчилээри;

шинчилелден (эксперимент) үнген медээниң херек кырында ажыглаттынып болурун болгаш үндезинниг шынныын үнелеп билири;

кылдынган хайгааралдардан, шинчилел ажылды кылыр дуржулгалыындан түңнелди болгаш ниити түңнээшкинни бот-тускайлаң илередип билир; алган түңнелдерни бадыткалдарлыг үнелээр аргаларны ажыглап билири;

чогаалдан үзүндүлөрдө, болуушкуннарда чоокшулакшак азы демей болуушкуннарны, оларның уржуктарын баш бурунгаар даап чугаалаар, ол ышкаш тургустунуп келген байдалдарда санал- оналын таныштырар, болуушкунну тайылбырлаар.

11.2.3. өөредилгениң угаап шиңгээдириниң бүгү талалыг кылдыныглар кезээнде кирип турар медээ-биле ажылдаары өөреникчилерге дараазында ниити билиглерни хевирлээр:

бот-тускайлаң дилеп, шүүштүрүп, чаңгыс аайлап, сайгарып болгаш бар медээни өөредилгеге ажыглаары-биле шилип билири, ук медээлерни таныштырып, өскертип билири;

өөредилгениң сорулгазынга дүүштүр шинчилел ажылдарын азы өске-даа медээни таныштырарда, иллюстрациялар, схемалар, диаграммалар, оон-даа өске графиктиг чуруктарны таныштырар таарымчалыг арганы бот-тускайлаң шилип, шинчилээр ужурлуг

ажылдарга шын ажыглап билири; чечен чогаал база өске-даа медээ дугайын таныштырар аргаларның үлегерлерин шилиир болгаш янзы-бүрү медээлерни сайгарып, тайылбырлап билири;

янзы-бүрү медээлерден алдынган үндезиннерде дөмей барымдааларны (ол-ла бодалды, тайылбырны бадыткап азы буруу шаап турары) тывар;

чогаал сайгарарынга башкының саналдааны азы бодунуң тургусканы негелделерни күүседиринге янзы-бүрү медээлерге даяныры идегелдиг дээрзин үнелээри;

янзы-бүрү медээлер-биле билдилиг ажылдап шыдаар арга-шинээ (номнар, өөредилге номнары, справочниктер, энциклопедиялар, каталогтар, словарьлар, CD-Rom, Интернет).

11.2.4. вередилгениң харылзааа чорудар БҮГҮ талалыг кылдыныгларының кезээнде кирип турар харылзажып ажылдап билири уругларга хевирлеттинер:

бодунуң бодалын, туружун өске кижилерге билдингир илередип шыдаар, сеткил-сагыш хайнышкынынныг чугаа Үезинде туружун таарыштыр илередип, сорулгазынга ДҮҮШТҮР аас болгаш бижимел ажылдарны күүседири;

аас чугаага харылзажыр аргаларны болгаш социал им-демдектерниң утказын билир, чөрүлдээлиг байдалдарның үндезинин чечен чогаалдар-биле деңнеп, тодарадып шыдаар, маргылдаалыг байдалдарны чавырар дугуржулгалыы;

өскелерниң сагыш-сеткилин билири, чугаалажып турар кижизинге хүндүлелдиг, чөпшээрешпейн турарын таарымчалыг саналдаары, кичээлдиң азы маргылдаалыг чугааның темазын шиитпирлээринге айтырыгларны эп-чөптүг салып билири, өскелерни деткиири; бодалдарын өскелерниң бодалдары-биле деңнээр, карышкактыг болгаш дөмей туруштарны тывары;

литературлуг сайгарылга кылыр дуржулгазынга, шинчилел, төлевилел кылып билиринге даянып, күүсеткен ажылын хөйүнүң мурнунга таныштырары;

таныштырылганың сорулгаларынга база дыңнакчыларга дүүштүр, илеткээриниң хемчээлин, аргазын бот-тускайлаң шилип билир, чуруктарлыг бижимел сөзүглелдерни деңнеп, чедимчелиг таныштырып билири.

11.2.5. өөредилгениң башкарылгалыг БҮГҮ талалыг кылдыныгларының кезээнде кирип турар бодунуң ажыл-чорудулгазын таарыштырып ажылдап билири өөреникчилерниң таарыштыр ажылдап билирин хевирлээр:

чечен чогаалдарда теманы, болуушкуннарны сайгарып, өөредилге болгаш амыдыралчы байдалдарда канчаар шиитпирлээрин илередири;

бот-тускайлаң, бичии азы ниити бөлүкке шиитпир хүлээп ап тура, янзы-бүрү көрүштерниң (туруштарның) ужур -утказын, уг-шиин тодарадып билири;

сорулгага дүүштүр онаалганы азы ооң кезек чамдыын күүседиринге таарыштыр

тургусканы ажилдың чурум ёзугаар планын бот-тускайлаң тургузуп билири, бодунда бар билиинге болгаш арга-шинээнге дүүштүр онаалганы күүседирин тайылбырлап көргүзери; чогаалды, сөзүглелди сайгарар ажилдың, ол ышкаш амыдарап-чурттаарының, планын тургузары, сайгарылга кылыр арга-дуржулгазынга даянып, саналдап турар планны эдип-чазап билири;

шилип алган шийтпири болгаш хүлээп алганы ажылы дээш харыысалганы алыры.

11.2.6. өөредилгениң башкарылгалыг БҮГҮ талалыг кылдыныгларының кезээнде кирип турар бот- хыналданы чорудары, сорук кириишкини, бодун болгаш өскелерни шын билип турары өөреникчилерниң таарыштырып ажилдаар арга-шинээн хевирлээр:

чогаал эртемин шингээдиринге бот-идепкейлиг болуру, ажылынга хамаарыштыр бот-хыналда кылыры база бот-үнелел бээр аргаларны ажыглап билири;

өөредилгениң байдалын шын үнелээри болгаш ону өскертип болурунун планын сүмелээри;

өөредилгениң сорулгазын боттандырада, бар үлегер-чижектерни, бергедээшкиннер тургузуп болгу дег байдалдарны чугулага алыры, сүмелерни барымдаага ап, таарыштырып ажилдаарын чугулалаары;

ажылдың чедииникини, чедимче чок түңнелдиг бооп болурунун чылдагааннарын тайылбырлаар, алган арга-дуржулгазынга үнелелди бээри, тургустунган байдалдарда шын, таарымчалыг нелелди салып билири;

чаа байдалдарның, өскерлип турар болуушкуннарның, ол ышкаш илереттинген чазыгларның, тургустунуп турган бергедээшкиннерни үндезинге ап, эдилге-чазалга кылыры, түңнелдерниң сорулга болгаш негелделерге дүгжүп турарын шын үнелээри; бодунун сагыш-сеткил байдалын болгаш өскелерниң иштики байдалын тус-тус деңнеп, ылгалын тодарадып болгаш башкарып билири;

сагыш-сеткил байдалын тодарадып, ооң чылдагаанын сайгарып билири;

чечен чогаалда чижектерни сайгарып тура, бодун өске кижиниң орнунга салып билири, өске кижиниң кылып турар хеделиишкиннериниң чылдагаанын болгаш бодалын билип турары; бодунун сеткил-сагыш илерээшкинин таарыштырып билири;

чогаал маадырларының аразында харылзааларны сайгарып тура, өске кижиге, ооң бодалынга, санал-оналынга медреселдиг хамаарылгазы;

боду, ол ышкаш өске кижини база чазып болур дээрзин медресеп билири;

бодун болгаш өскелерни буруу шаап, кочулааашкын чок хүлээп билири;

бодунга болгаш өскелерге ажык сеткилдиг болурун медресеп билири; долгандыр бүгү байдалды хыналдага ап шыдавас дээрзин медресеп билири.

11.2.7. Кады ажилдаарының дараазында мергежилдери өөреникчилерге хевирлеттинер:

тыва чогаал кичээлдеринге тодаргай чидиг айтырыгны шиитпирлээринге команда-биле (ийилеп, бөлүктөп, ниити) болгаш хуузунда ажылдаарын билир, ажыктыг талаларын шилип турар, салдырган сорулганы күүседирде, хөйү-биле ажылдаарының чугулазын үндезинниг бадыткап билири;

өөредилгениң демнежип ажылдаар сорулгазын, ону чедип алыры-биле ниити ажылдаарын чорудуп билири: хуузунда даалгаларны хуваар, аразында дугуржуп аар, кады ажылдаарының аргаларын, чорудуун болгаш түңнелин сайгарары;

элээн каш кижилерниң бодалдарын түңнээринге, башкарарынга, даалгалар күүседиринге, өскелерни дыңнап билиринге белени;

сонуургал болгаш кады ажылдаары эштери-биле харылзаалыын барымдаалап, тыва чогаал кичээлдеринге демнежип ажылдаарын планнап билири, демнежилге үезинде бодунуң амы-хууда киржилгезин тодарадыры, бөлүктөп ниити ажылдаарынга команда кежигүннериниң аразында ажылдарны хуваары;

ниити ажылда бодунуң кезээн күүседир, ооң эки шынарлыг болурун чедип алыры, ол ышкаш команданың өске кежигүннери-биле ажылын таарыштырып билири;

кады ажылдажылга үезинде ниити бөлүккө бодунуң ажылының шынарын негелде ёзугаар үнелеп билири;

даанган ажылдарын боттандыраар сорулгазынга дүүштүр командада кижиги бүрүзүнүң эки түңнел чедип алыр дээш киирген үлүүн деңнээри, харысалгалыын болгаш бөлүккө күүсеткен ажылды түңнээринге белени.

6.10. Төрээн (тыва) чогаалды өөрөнгениниң предметтиг түңнелдери.

6-гы классты доозуп тура, өөреникчилер дараазында билигни шицгээдип алыр:

шулуктуң идея-тематиктиг ужур-утказын тодарадып, чижектер-биле бадыткалдыг илередип билир;

улустуң ырларының дылының сагыш-сеткил доюлдураар онзагайын бодунуу-биле хулээп билип болгаш сайгарып турар;

шулукте уткалыг үн доктаашкыннарын ылгап, логиктиг ударениени салып, узундулерни шын аян- биле номчуп, чогаал номчуурунуң ритм, темп аянын тодарадып билир;

тоолчаан чугааларның аймак, жанр хевирлерин тодарадып, кол бодалын илередип билир; тоолчургу чугаалар аас чогаалының бир хевири бооп чоруурунуң онзагайын тодарадып билир; янзы-буру чоннарның октаргай, делегей тургузуу болгаш кижиги терелгетениниң дугайында тоолчургу чугааларында ниити чуулду тодарадып, аас чогаалының

хевирлеринге хамаарыштыр бодунуң бодалдарын, туружун бадыткалдыг чижектерге аас болгаш бижимел хевирлерге илередип билир;

теегулуг барымдааларга даянып, сезуглелдиц ужур-утказын сайгарып билир;
алгыштар - аас чогаалының эц-не эртеги Үеден бээр шулу тургузуглуг тускай жанры деп
билир, алгыштарның уран-чеченин болгаш тургузуунуц онзагайын илередип билир;
бурят болгаш тыва Үштээн одуругларның онзагайын децнеп, сайгарып билир; басняда
авторнуц туружун, сюжет-композициялыг онзагайын тодарадып билир;
«басня» деп терминни ажыглап билир, басняның еередиблиг кезээн сайгарарынга
идепкейлиг киржири, ону рольдап аяанныг номчуп билир;
проза чогаалындан узундуну шээжи-биле аяанныг номчуп кууседир;
чечен чогаалдыц (тоолдар, чечен чугаа, тоожу) маадырларның аажы-чацынга Үнелелди
берип, децнеп, оларның ылгалдыг шынарларын, эки талаларын болгаш четпестерин адап,
маадырның даштыкы омур-хевириниц болгаш иштики сагыш-сеткили-биле чуулдежи
азы чуулдешпейн турарын тодарадып билир, маадырның еске маадырлар аразында
туружун илередип шыдаар туруштуг;
шииниц улустуц аас чогаалы-биле холбаалыын тайылбырлап билир;
чечен чогаал литературлуг аймакка болгаш жанрга хамааржырын тодарадып билир;
дыцнаан азы номчаан сезуглелге хамаарышкан айтырыгларга харыылаар, чогаал
маадырының хеделиишкиннеринге бодунуц хамаарылгазын илередип билир;
маадырларның омур-хевирин тургузарынга, тыва чоннуц национал аажы-чацын: телептиг
мезу- шынарын, чептуг чорук, чуртунга ак сеткилдиг бараан болуру дээш оон-даа еске
шынарларын тодарадып бижииринге авторнуц чедимчелиг ажыглааны дылдыц
чурумалдыг аргаларын илередип билири;
чечен чогаалга даянып, чогаал маадырлары-биле диалог чугааны тургузуп билир;
ееренип эрткен тоолдарының чижээнге бодунуц тоолун чогаадып шыдаар;
тайылбырлыг, энциклопедиялыг литературага даянып азы интернет
четкизинден автор болгаш чогаал дугайында медээни тып билир.

Тематиктиг план

6 класс - 68 шак

Эгелернин ады	Шагы	Ооң иштинде			
		Хыналда ажыл	Чугаа сайзыра- дылгазы	Класстан дашкаар номчулга	Проект, класс тан дашкаар хемчег
Кириилде кичээл	1				
Аас чогаалы – чоннуң эртинези	18	1	1	2	
Ойнай-сылдай сойгалажыр	5		1		
Элээдилер делегейи	21	2		2	1
Төрөөн чуртум делгемнери	14		2	1	
Көжеге-даа ажыттынды	9	1	1	2	
Ниитизи-биле	68	4	5	7	1

6 класс – 68 шак

Эгелер	Программа аайы-биле темалар	Шаг	хуну	Оөреникчилернин кылыр ажил-чорудулгазынын кол хевирлеринин тайылбыры
Кирилде кичээл	Литература – сөстүң уран чуулу	1	02.09	Сайгарып номчуур чогаалдар-биле таныжылга. Төрээн – тыва чечен чогаал уран чүүлдүң бир хевири дээрзин билип алыр. Төрээн (тыва) чогаалдың уран чүүлдүң өске хевирлеринин аразында туружун тодарадыр. Чуртталганы сөстүң уран чүүлүңгө чуруурунун онзагайын илередип билир. Кижинин мөзүшынарынын болгаш эстктиктиг көрүжүнүн хевирлеттиренинге чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир.
Аас чогаалы – чоннун эртинези	Мифтер, тоолчургу болгаш төөгү чугаалар. «Ай, Хун», «Чеди-Хаан сылдыс», «Угер канчап дээрже уне бергенил?». «Кизи канчап эн-не куштуг амытан болганыл?». «Кускениң чылга киргени».	1	06.09	Тоолчургу чугааларда болгаш мифтерде дылдың чурумалдыг аргаларын тывары болгаш оларның чечен чогаалга салдарын илередир. Бөлүктөп ажилдаары: «миф» (тоолзуг чугаа) болгаш «тоолчургу чугаалар» деп терминнернин ылгавырлыг онзагайларын илередир. Делегей билип алыышкынын, чүдүлгө болгаш кижилернин алыс күзел дугайын мифтерде көргүскенин хайгаарап билир.
	«Уттуг-Хая дугайында тоолчургу чугаа». «Хайыракан», «Теве-Адар».	1	09.09	Ниити ажилдаары: мифтерде болгаш тоолчургу чугааларда дылдың чурумалдыг аргаларын тывары болгаш оларның ажыглалынын салдарын, уjur-утказын билип турар.
	«Амыр-Санаа дугайында төөгү чугаа». «Кыры сөөгү». «Хөөмейлээр Будукпен»	1	13.09	Амыр-Санаа болгаш Будукпеннин омур-хевиринде тыва чоннун аажы-чаңынын илереп келгенин бодунун көрүжү, туружу-биле бадыткалдыг тодарадып билир: мөзү-шынарынын төлөптии, чөптүг аажы-чаңы, төрөөн чуртунга шынчы бараан болуп чорууру.
	КДН	1	16.09	
	Ыр, кожамык дугайында билиг	1	20.09	Амыр-Санаа болгаш Будукпеннин омур-хевиринде тыва чоннун аажы-чаңынын илереп келгенин бодунун көрүжү, туружу-биле бадыткалдыг тодарадып билир: мөзү-шынарынын төлөптии, чөптүг аажы-чаңы, төрөөн чуртунга шынчы бараан болуп чорууру.
	Тыва улустун ырлары. «Кадарчы», «Ала караан дешкен болза», «Межегей», «Самагалдай»	1	23.09	
	«Хандагайты». «Очалаңдан кедилерин». «Тооруктук долгай тандым». «Одуген-Тайга». «Чашпы-Хем». «Алды баштыг Кара-дагны».	1	27.09	

«Дөгээ-Баары».			
Кожамыктар	1	30.09	Тыва улустун кожа ырларының көшкун амыдыралдыг чоннарга кандыг салдарлыг чораанын тодарадып билир. Чиге, тода, чидиг угаан сиңирген чоннун кожа ырларының дылының онзагайын, тодарадып билир. Кожан ырыларның аялгаларының янзылары-биле таныжылга. Кожамыктап ырлап билир. Бөлүктөп ажылдаары: чоннун эрги болгаш амгы үениң кожан ырыларын тема аайы-биле бөлүктөп, деңнеп шинчилеп билир.
Хыналда ажыл	1	04.10	
Алгыш-йөрээлдер. Ог-буле туткан аныктарга йөрээл. Аңчының чалбарыы. Шуулген мөгеге мактал. Айтка мактал. Оран-тандыга чалбарыг.	1	07.10	Литература теориязы: алгыш-йөрээлдер 2 Алгыш-йөрээлдер улустун аас чогаалының бир хевири деп билир, оларның идеялиг утказы-шынарын толгаш тема аайы-биле бөлүктөрин тодарадып өөренир. Таблица-биле ажылдаары: алгыш-йөрээлдерниң бөлүктээшкинин, ужурутказының, тургнузуунун, хемчээлиниң онзагайларын тодарадып билир. Алгыш-йөрээлдерниң хевирлери болгаш идеялиг утка-шынары-биле таныжылга.
Хам алгыштары. Ондар Шокар-Хамның тайга-сынны алганганы. Хамның чаштарны алганганы. Хамның Шагааны алганган алгыж	1	11.10	Хамнаашкын - тыва чоннун бурунгу чүдүлгези, алгыш деп жанр-биле таныжылга. Хам алгыштары – “тыва дылдың онзагай байлаан көргүскен национал байлак”, “шүлүк чогаалының эң-не бурунгу эртинези”дээрзин билип алыр. Алгыштарның уjur-утказының, уран чечениниң болгаш тургузуунун онзагайы-биле таныжар база тодарадып билир. Бодунун хамаарылгазын илередири. Амыдыралчы үнелер дугайында өөредиглиг чугаага (өөренгенинге хамаарыштыр) киржир. Аянын номчулга.
Автрлуг тоолдар. С. Сарыг-оол «Агар-Сандан ыяш»Гипербола болгаш литота дугайында билиг.	2	14,18.10	Чаа амыдырал. чаа уе - хувискаал (революция) темазын онзагай аян-биле дамчытканының дугайында чугаалажыр. Аас чогаал-биле харылзаалыын тодарадыр. Ниити ажылдаары: чогаалдың дылының уран-чечени, чогаалчының дылының онзагайын тодаргайлап, илередип ажылдап билир. Гипербола болгаш литота дугайында билиг-биле таныжары, оларның чечен чогаалга салдарлыын илередири. Тоолдарда гипербола болгаш литоталарны тодарадыр.
КДН. Алтаргана. Бурят улустун аас	1	21.10	

	чогаалында триадалар.			
	Эдертиг	1	25.10	
	Делегей чоннарының литературазы			
	Гримм алышкылар. «Ак чылан»	1	08.11	Тоолдун идея-тематиктиг угланышкынын тодарадыр. Чогаалда мөзү-шынар айтырыын болгаш ооң кижизидикчи салдарын илередир.
	С. В. Козлова «Аъттыг-шеригжи кыс»	1	11.11	«Аъттыг-шеригжи кыс» деп чогаалда лириктиг маадырның аажычаңының онзагайын илередир. Чогаалдың чугулазының болгаш чоннун маадырларының – эки турачыларның аажы-чаңында ылгавырлыг талаларының дугайында тодарадып өөренир. Ада-чурттун улуг дайының чылдарында тыва эки турачыларның, совет чоннун маадырлыг чоруктарының дугайын өөрениринин чугулазын тайылбырлап билир.
	И. Т. Кузнецов «Хайгыылчы Тоютчук»	1	15.11	
Ойнай- сылдай сойгалажыр	К-Э. К. Кудажы «Маргылдаа»	1	18.11	Басняда чидиг айтырыг болгаш сургаалдыг утказын тодарадып билир. Ниити ажылдаары: маадырларны деңнээри болгаш аажы-чаңыга үнелел берип билир. Маадырларны деңнеп сайгарары. Авторнун туружун илередип, сюжет, тургузуг талазы-биле чураанының онзагайын илередири. Басняны рольдап аянныг номчууру. Басняны шээжи-биле номчууру. Словарь-биле ажыл: фразеологизмнернин утказын тайылбырлаар. Басняның мөзү-шынар болгаш кижизидикчи салдарын делгеренгей тайылбырлап билир. Басняларның маадырларының аажы-чаңыга үнелел.
	С. С. Суруң-оол «Аът биле Оор»	1	22.11	
	И. А. Крылов «Шиижек биле Көге-буга»	1	25.11	Ниити ажылдаары: басняда кижилер аразында хамаарылганы, кижилерде ниити болгаш ылгалдыг аажы-чаңнарны тодарадып билир. Авторнун маадырларынга, оларның аажы-чаңыга хамаарылгазынилередир база кажар дилгинин аажы-чаңын тодарадырда, кылыг сөстөрнин салдарын илередип билир. Крыловтун басняларында мөзү-шынар айтырыын болгаш ооң кижизидикчи салдарын сайгарып илередир.
	ЧТ. Басня дугайында билиг.	1	29.11	«Басня» деп билиишкинни шингээдири. Басня жанрының тывылганын болгаш дыл, тургузуг талазы-биле онзагайла рын илередир. Эрте бурунгу үениң болгаш амгы үениң басняларның онзагайларын тодарадып, деңнеп сайгарар. Бөлүктөп

				ажылдаары: Шүлүк болгаш басня жанрының дөмей болгаш ылгалдыг талаларын тодарадыры.
	Чогаадыг «Басняның маадырлары бистиң аравыста»	1	02.12	
Элээдилер делегейи	С. К. Тока «Араттың сөзу»	5	06.09,13.16,20.12	Тоожунуң узундулериниң ужур-утказын номчуп, сайгарылгалыг чугаага киржиң турар. Чогаалдың амыдыралчы үндезиннери билир. Автор нуң туружун сайгарып билир, авторнуң туружунуң чогаалда илереп кээрин тодарадырып билир. Тас-Баштыг ның окур-хевиринге үнелел кылып билир.
	Класстан дашкаар номчулга	2	23.27.12	
	Тест-биле ажыл	1	30.12	
	С. А. Сарыг-оол «Ол-ла Маскажык»	3	10.13,17.01	«Ол-ла Маскажык» деп чогаалда бойдус чурумалының (пейзажтың) идея ажыдарына салдарын билир. Тоожу жанрын рольдап аянын номчууру. Чечен чугааның темазын, көдүрттүнген чидиг айтырыын тодарадыр.
	ЧТ. Чогаал маадырының дугайында билег.	1	20.01	Калбак чогаалда лириктиг маадырның, авторнуң болгаш тоожукчу-авторнуң окур-хевирин тус-тус тодаргай ылгап, тайылбырлап билир. Маадыр болгаш прототип, авторнуң оуру, авторнуң чогаадыкчы допчу намдары деп билиишкinnerниң эге чадазын билип алып, тодарадып турар.
	Литературлук маадырлар турнири	1	24.01	
	О. О. Сувакпит «Буянның сергези»	2	27,31.01	Чечен чуганың сайгарылгазы: дылдың чурумалдыг арга -ларының, чогапалдың тургузуунуң онзагайының (пейзаж, интерьер, маадырның иштики монологу) идея болгаш тема ажыдарына салдарын тодарадыр. Чогаалда болуушкуннарга хамаа -рыштыр бодунуң туружун бадыткалдыг илередип билир. Айтырыгларга аас-биле харыылаар.
	М. М. Дуюнгар «Хлеб»	2	03, 07.02	Чогаалда болуушкуннарга хамаарыштыр бодунуң туружун бадыткалдыг илередип билир. Айтырыгларга аас-биле харыылаар.
	КДН. Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай	1	10.02	Чуртка болуп турган амыр эвес уелерни көрген херечи - чоннуң амыдыралын билир чогаалчы – А. Неверовтуң допчу намдары-биле кыска таныжылга. Тоожунуң тема зын, идеязын тодарадыры. 12 харлыг Додонов Мишканың окур-хевиринге үнелел тургузуп билир.

	Ш. М. Суваң «Киж-бур»	3	14,17,21.02	Чогаалдың сюжединге дүүштүр эдerti чугаалаар, оон тема и идея тодарадырынга онзагайын тодарадырыга, мөзү-шынар айтырыын тодарадырынга салдарын тодарадыры. Хар-оолдун аажы-чаңынга үнелел бээри. Жанрның онзагайын тодарадып, дылының чурумалдыг аргаларының тып, сайгарып билири.
	Тест-биле ажыл	1	24.02	
Төрээн чуртум делгемнери	Х. М. Ойдан-оол «Эзир» (тоожудан узундулер)	3	28.02 02,06.03	Чогаалдың тема болгаш кол идеязын тодарадыр. Маадырларның омур-хевиринге, аажы-чаңынга үнелелди берип билир. Тыва аңчыларның ёзу-чуруму, чаңчылдары-биле таныжылга. Чогаал маадырларын деңней сайгарып билир.
	. М. Суваң «Азыранды»	1	09.03	Чогаалдың адын, ында сиңирген умур-утканы илереттинген кол бодалды тодарадыры. Ниити ажилдаары: Соктайның портредин тургузары Чечен чугаада бичии уругларың болгаш улуг кижилерниң иштики делегейинге үнелел берип билир.
	ЧТ. Проза болгаш лирика	1	13.03	Чечен чугаада бичии уругларың болгаш улуг кижилерниң иштики делегейинге үнелел берип билир. Проза (калбак чогаал) болгаш лирика жанрларының ниити болгаш ылгалвып турар талаларын тодарадып билир. Проза (калбак чогаал) болгаш шүлүк жанрларының ылгалдыг талаларының дугайында өөредиглиг чугааны чорудуп билир. Чогаалды сайгарар.
	Класстан дашкаар номчулга	1	16.03	
	Эдerti	1	20.03	
	С. А.Сарыг-оол «Кус»	1	03.04	Күс. Чогаалдың тема болгаш идеязын тодарадып, умур-утказын бадыткалдыг илередип билири. Эжеш ажилдаары: шүлүктүн дылының чурумалдыг аргаларының тып, сайгарып билири. Шүлүктүн сагыш-сеткил илередип турар кол бодалын тодарадырынга дылдың кандыг аргалары салдарлыг болганын илередир. Бөлүктеп ажилдаары: лириктиг маадырның оумур болгаш күскү бойдус чурумалы-биле ажыл. Аяанныг номчулганы чедингир күүседир. Күс дугайында орус болгаш өске-даа чогаалчыларның шүлүктерибиле таныжылга.
	М. Б. Доржу «Экии, Тыва»	1	06.04	Экии, Тыва! Шүлүкте илереттинген кол бодалга авторнун хамаарылгазын илередип билир. Тема болгаш идеяны тодарадыр. Сөзүглелге даянып, Тываның омурунга бадыкалдыг үнелел берип билир.

	М. Б, Кенин-Лопсан «Авамның өө». ЧТ. Пафос	1	10.04	
	О. Оралбаев «Тыва черге мөгейиг»	1	13.04	
	А. А. Даржай «Өгге йөрээл»	1	17.04	Өгге йөрээл. Шүлүктү аянның номчуур, идеялиг пафосту тодарадып билир. Дылдың чурумалдыг аргаларын, чогаалдың тургузуун (композицияны) онзагайлап билир. Чогаалдың ужурутказынга авторнун хамаарылгазын тодарадыр.
	Чогаадыг «Ог – тыва чоннун ыдыктыг оран0савазы»	1	20.04	
	М. Б. Молдурга «Амытаннар чылы»	1	24.04	Амытаннар чылы. Шүлүктү аянның номчулга. Чогаалдың идеялиг уjur-утказын илередир. Чогаалга даянып, чөөн чүк улузунун ай-хүн санаашкынында ниити, бот-тускайлаң онзагай талаларын илередир. Тыва чоннун чаңчылчаан ажил-ижин, ёзучаңчыларын онзагайлап өөренир.
Көжеге-даа ажыттынды	В, Ш. К-оол «Чаргы»	2	27.04 04 05	Чидиг айтырыглыг байдал: шииде чөрүлдээни илередип билир. Шиинин маадырларының омур-хевиринге үнелел бээр, оларны деңнеп, бадыткалдыг сайгарып билир. Маадырларның хөделиишкининге хамаарыштыр бодунун бодалын, туружун илередир.
	Е, Т. Танова «Илбилиг согун»	3	08, 11,15.05	Шиини рольдап номчууру. Уруглар чогаалын бижииринге фантастика жанрының болгаш делегей, амыдырал дугайында шигээди алырынга салдарын илередип билир. Шиинин улустун аас чогаалы-биле холбаалыын сайгарып шыдаар. Бердинген темага чогаадыг бижиир. «Көжеге-даа ажыттынды!» деп төлевилел тургузарынга бөлүкбиле киржилгелиг ажилдап билир.
	Класстан дашкаар номчулга	2	18,22.05	
	Чогаадыг «6-гы класска эң-не сонуургап номчаан чогаалым»	1	25.05	
	Тест-биле ажил	1	29.05	

(В настоящем документе
пронумеровано, прошнуровано и
скреплено печатью 20 стр.
Директор Монгуш /Монгуш А. С./

